

NORVÉG CIVIL
Támogatási Alap

Rajnai Eszter – Mészáros Attila

*A szociális szakemberek szakmai támogatása
a családon belüli erőszak-ügyekkel
kapcsolatban*

Lektorálta: Sajgál Rózsa

A kiadvány megjelenését a Norvég Civil Alap támogatta.

Az Egyesült Államokbeli Nők Elleni Erőszak Hivatalának meghatározása szerint „családon belüli erőszakról beszélhetünk, ha egy kapcsolatban az egyik fél erőszakos magatartást alkalmaz a másik féll szemben, azért, hogy ezáltal a partnert hatalmában tartsa és felette ellenőrzést és uralmat gyakoroljon.” A családon belüli erőszak az Egyesült Királyságban lévő Gyermek és Család Segítő és Támogató Szolgálat meghatározása szerint: „Egy intim kapcsolatban az egyik fél a másik fél fölött uralmat és ellenőrzést gyakorol, és ennek magvalósításához erőszakos magatartásokat használ eszközként.” Előfordulhat különemű és azonos nemű kapcsolatban is, az erőszak irányulhat a partnerre, gyermekre, más családtagra. Általában fizikai, szexuális, lelki jellegű az erőszak, de hozzátartoznak a fenyegetések, szidalmazások, dolgok elleni erőszakos megnyilvánulások és pénzügyi-gazdasági függőségbe hozás is.

Fontos elkülönítenünk a párkapcsolati erőszakot a gyermekek elleni erőszaktól, mivel meghatározóan más a kiváltó oka és így a megszüntetésének módja is.

A gyermekek elleni erőszak elfogadhatatlan voltáról a közvélemény egységesen gondolkodik, (bár a szülők jogát, hogy megfelelő esetben fizikai bántalmazást alkalmazzanak fegyelmetési eszközként, a nemzetközi példáktól eltérően, a magyar közvélemény nagy mértékben támogatja).

A párkapcsolati erőszak esetében már korántsem ilyen egységes a magyar társadalom. A magas látencia, a nem egységes jogszabály alkalmazások, a nem kielégítő színvonalú szolgáltatások mind abba az irányba hatnak, hogy a bántalmazást elszenvedők ne kérjenek segítséget.

Így a probléma nagyságrendje is rejtve marad.

A családon belüli erőszak esetek a szociális munka több színterén is megjelennek. Egyrészt találkozhatnak velük a gyermekjóléti alapellátás keretein belül gyermekjóléti szolgálatokban dolgozó szociális munkások (rendszerint családgondozók), a gondozásba vett gyermek elbeszéléseiből, vagy családlátogatások, családterápia, egyéb konzultációk alkalmával.

Másrészt találkozhatnak családon belüli esetekkel azok a szociális munkások is, akik a családsegítő szolgálatok munkatársaként, szintén leginkább családgondozóként, kliensként magával a családdal vannak kapcsolatban.

E két előbb említett terepen túl a családon belüli erőszak és bántalmazás eseteivel a szociális szférában dolgozók számtalan szinten találkozhatnak, legyen szó gyermekelhelyezési tárgyalásról, családból történő kiemelésről, anyaotthonban, krízisotthonban történő elhelyezésről, egyéb, családdal, gyermekekkel kapcsolatos rendőrségi ügyről, hatósági eljárásokról.

Munkánk során több helyről igyekeztünk információt gyűjteni a szociális munkások családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatos tapasztalatainak feltérképezését illetően. Kíváncsiak voltunk arra, hogy a szociális szféra különböző területein dolgozó szociális munkások mely CSBE esetekkel találkozhatnak gyakran munkájuk során? Igyekeztünk minél több információt szerezni ezen esetek körülményeire, szereplőire, az erőszak formáira vonatkozóan, va-

lamint próbáltuk megtudni, hogy a gyakorlatban tevékenykedő szociális munkások körében mi okoz problémát ezen esetek megítélésében, kezelésében, az esetekre való reagálás, a velük való munka során?

Az útmutató összeállításához – a családon belüli erőszak definiálására, kezelésére vonatkozó nemzetközi irányelvek, standardok, deklarációk, a jelenlegi magyarországi jogszabályi keretek, rendelkezésre álló, törvény adta lehetőségek, a gyermekvédelmi és szociális szakma, az érdekvédelmi szervezetek megítélésének, álláspontjainak tanulmányozásán túl - szükségünk volt azon szakmában dolgozók véleményére, tapasztalatára, akik jelenleg is aktívan végzik szakmai tevékenységüket, s kapcsolatba kerültek vagy kerülhetnek a családon belüli erőszak különböző formáival.

Ezeket a gyakorlati tapasztalatokat a következő formában és fórumokon igyekeztünk összegyűjteni: tematikus SzocKafé estek, szakmai kerekasztal beszélgetések, szociális munkásokkal készített interjúk, kerekasztal-beszélgetések

Családon belüli erőszak értelmezése

A családon belüli erőszak fogalmának körülírására többféle kifejezés is használatos. Ezek szakmánként, tanulmányozási szemponttól és céltől függően eltérnek. Nem mindegy, hogy büntetőjogi kategóriaként értelmezve a megtorlás, szankcionálás, az áldozatok kárpótlása az elsődleges cél vagy alapjogi nézőpontból az alapvető emberi jogok tiszteletben tartása és védelme?

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1582 (2002) számú ajánlásában kifejtette, hogy a családon belüli erőszak fizikai bántalmazásként, nemi erőszakként, fenyegetéseként és megfélemlítésként egyaránt megnyilvánulhat.

A magyar rendőrség és bíróság intézménye értelemszerűen a Büntetőtörvénykönyv paragrafusaira hivatkozva mérlegel és ítéel bizonyos esetek kapcsán, e normák szerint határozza meg a reagálás formáját, védelmezi az áldozatot, szabja ki az elkövetővel szembeni esetleges büntetést. Az egészségügy szempontjából a fizikai sérülések gyógyítása, valamint a lelki sebek, traumák feltárása és enyhítése a cél. A szociális szakma, a gyermekvédelem és családsegítés szempontjából az áldozatok, különösképpen a gyermekekori áldozatok és családjuk megsegítése, támogatása (pszichológiai, jogi, anyagi és egyéb értelemben), eredeti funkciójának visszaállítása és az ártalomcsökkentés az alapvető feladat.

Ezeknek megfelelően a szakmánként alkalmazott terminológia is különbözik, ha családon belüli erőszokról beszélünk. Az e fogalomkörbe tartozó jelenségeket illelhetjük többek között erőszak, bántalmazás, gyermekbántalmazás, kiskorú veszélyeztetése, erőszakos bűncselekmény, pár- vagy partnerkapcsolati erőszak stb. névvel is.

A Büntetőtörvénykönyv pl. XX. fejezetében tárgyalja a problémát "A gyermekek érdekét

sértő és család elleni bűncselekmények” cím alatt, melyek körébe tartozik a kiskorú veszélyeztetése is. A Gyermekvédelmi törvény a veszélyeztetettséggel kapcsolatban értelmező rendelkezéseiben így fogalmaz: “veszélyeztetettség: olyan - a gyermek vagy más személy által tanúsított - magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.” A Gytv. ezek után a gyermekek jogait is körülírja a nemzetközi standardokhoz igazodva, melyekben megfogalmazódik a bántalmazással szembeni védelem is. “(4) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön. (5) A gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak. (5a) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a védelme érdekében eljáró szakemberek - különösen a gyermek bántalmazásának felismerése és megszüntetése érdekében - egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el.”

A családon belüli erőszak fogalomkörébe tartozik a gyermek(ek) és/vagy felnőtt(ek) sérelmére elkövetett testi, lelki, gazdasági és szexuális visszaélés, bántalmazás (és elhanyagolás) minden típusa és súlyossági foka, melyet az áldozattal házastársi vagy rokoni (nem kizárólag vérségi) kapcsolatban lévő személy követ el.

Az erőszak rendszeresen, módszeresen elkövetett bántalmazás, amely során az áldozattal szembeni hatalmi fölény fitogtatása, megtartása, az áldozat alárendelt szerepének fenntartása a cél a bántalmazott fél akaratának, önbizalmának megtörése és aláásása révén. Az áldozat gyakorta nincs is tudatában annak, hogy erőszak áldozatává vált.

A fizikai erőszak minden esetben lelki sérülésekkel is együtt jár. A testi/szexuális bántalmazás során, illetve hatására kialakuló pszichikai sérelmek súlyosságának foka eltérő mértékű: függ a bántalmazás súlyosságától, gyakoriságától, az áldozat életkorától, az áldozat és elkövető kapcsolatától, az igénybe vehető, igénybe vett segítség, terápia hatékonyságáról, a támogató környezet meglétéről stb.

Családon belüli párkapcsolati erőszak

Házastársak vagy partnerek esetében a klasszikus, társadalmunkba mélyen (és tudattalanul) interiorizálódott szerepmodellek szerinti viselkedésminták, munka- és feladatmegosztás, szerepvállalás stb. szerint hagyományosan inkább a férj kezeli a család vagyoniát, dönt a család mindennapi életét meghatározó kérdésekben, s kevésbé vesz részt pl. a háztartással kapcsolatos tevékenységekben, mint amilyen a mosogatás, bevásárlás, főzés, takarítás.

Ez a felvázolt minta (természetesen) nem húzható rá minden párkapcsolatra és házasságra, minden háztartásra, sőt előfordul, hogy a házastársi vagy partnerkapcsolatban épp a nő a dominánsabb, uralkodó fél. Azonban a családon belüli erőszak eseteit tekintve lényeges kiemelnünk, hogy a hagyományos, sarkos és eléggé sztereotip minták sajnos sok esetben nehezítik meg az együttélést, szélsőségesebb esetben pedig ezen „apró” hétköznapi erőszakos cselekmények bántalmazásig is fajulhatnak. Leggyakoribb példa erre házastársak vagy együtt élő párok esetében a gazdasági erőszak és vagyoni függőség, az egyik fél személyiségi jogainak, szabad mozgásának korlátozása, idejének, jövedelmének beosztása, elszámoltatása vagy elvétele. Pl. csak az egyik félnek van jövedelme, vagy az ő nevében van a családi ingatlan és egyéb ingóságok, illetve a rendszeres, segély típusú szociális ellátásokhoz is csak a pár egyik tagjának van hozzáférése). Itt is megemlíthetjük a sorozatos lelki bántalmazás önértékelés-romboló eseteit, a lekicsinylés, kigúnyolás, negatív minősítő jelzők rendszeres alkalmazásának számtalan formáját, melyek az áldozatot még gyengébbé, még sebezhetőbbé és kiszolgáltatottabbá teszik.

A párkapcsolati illetve házastársak közötti családon belüli erőszak esetek legsúlyosabb eseteiben pedig nem ritkán a testi és szexuális abúzus különböző formái is rendszeresen előfordulnak (a lökdösés, pofozás, fojtogatás, hajtépés, csípés, rúgás, égetés, éheztetés, éles tárgyval történő megsebzés s a kínzás egyéb formái, a nemi erőszak).

Gyermekekkel szembeni családon belüli erőszak

A gyermekek sérelmére, ellenük elkövetett családon belüli erőszak sok tekintetben eltér a nagykorú személyek ellen elkövetett abúzus-formáktól. Bár a családon belüli erőszak kategóriák szerinti csoportosítása (testi, lelki, szexuális, gazdasági erőszak) gyermekek esetében is adekvát, a legjelentősebb különbség az esetek megítélésben, súlyosságának megállapításában a gyermekek gyermek mivolta. Tehát az ebből fakadó fizikai és pszichés fejlettségbeli, érettségbeli jellemzők, sajátosságok, mint naivitás, tapasztalati, tudásbeli, döntésképeségbeli korlátozottság stb., ebből fakadóan a szülőkkel, felnőtt családtagokkal szembeni alárendelt, kiszolgáltatott viszony, s nem utolsó sorban a cselekvőképesség korlátozott volta a büntetőjogi értelmezés szerint.

A gyermekek védelmét számos nemzetközi nyilatkozat és hazai jogszabály rögzíti, jelesül a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény, valamint az ennek kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény, Magyarország Alaptörvénye ((2011. április 25.), a Büntetőtörvénykönyv és természetesen a Gyermekek jogairól és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény. A gyermekek sérelmére elkövetett erőszakos cselekmények a családon belüli esetek szempontjából is speciálisnak számítanak, erkölcsi, büntetőjogi megítélésük sokkal súlyosabb.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája értelmében a családon belüli erőszak bármilyen formája alapvető emberi jogokat sértő cselekménynek minősül. Ellentétes az emberi méltósághoz való jog (1. cikk), az élethez való jog (2. cikk), a személyi sértetlenséghez való jog (3. cikk), a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód és büntetés tilalma (4. cikk), a szabadsághoz és biztonsághoz való jog (6. cikk) és a megkülönböztetés tilalmának (21. cikk) értékeivel.

Az Alkotmány XVI. cikkének (1) bekezdése értelmében "Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz."

Ahogy az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény (5) bekezdésében leírja: "A gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással - fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal -, az elhanyagolással és az információs ártalommal szembeni védelemhez. A gyermek nem vethető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak." A gyermekvédelmi törvény értelmében tehát, mely a bántalmazás terminussal él, a fogalom alatt kell, hogy értsük a testi, lelki és szexuális erőszak valamennyi formáját.

A Btk. a kiskorú veszélyeztetésének kategóriáit használja, ezek fennállítására fogalmaz meg szabályozó rendelkezéseket a kiskorút veszélyeztető, felügyeleti jogot gyakorló személyekkel szemben (208. § (1) A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él –, aki e feladatából eredő köteletségét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti...").

Más oldalról is megközelíthetjük a gyermekek speciális helyzetét, pl. társadalmi, gazdasági, munkaerőpiaci szempontból. A gyermekek nem rendelkeznek aktív munkaerőpiacról származó jövedelemmel, életkorukból adódó feladatuk a nevelési, oktatási intézmények látogatása, elvégzése. Mivel nem rendelkeznek jövedelemmel, gazdasági, ellátási függésben vannak szüleiktől, illetve az őket nevelő más felnőttektől vagy állami gondoskodástól. Ez pénzügyi függőség fokozza kiszolgáltatottságukat a családon és a társadalmon belül.

A gyermekek (kiskorúak) csoportja rendkívül sok szempontból, legyen az erkölcsi/etikai, biológiai, pszichológiai, társadalmi, jogi (ember- és alapjogi, büntetőjogi), vagy akár szakmai megközelítés szerint értelmezve, speciális, kiemelt érzékenységet és figyelmet érdemlő csoport. Az ellenük elkövetett erőszakformák, bűncselekmények különösen súlyosnak tekintendők, s még ezek közül is a legkegyetlenebbnek a családon belül történő, a gyermek bizalmában lévő, szeretett személy által elkövetett abúzusok számítanak.

A Szociális Szakmai Szövetség által rendezett Szockafé estek tapasztalatai a családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatban

A családon belüli erőszak, gyermekbántalmazás, párkapcsolati erőszak problémakörrel kapcsolatos diskurzusok nehézsége, (épp a probléma összetettsége, súlyossága, érzékenysége miatt) hogy gyakran vált ki heves érzelmi reakciókat, szélsőséges indulatokat a szociális és egyéb társzszakmák, esetkezelésbe bekapcsolódó intézmények, érdekvédelmi szervezetek képviselőiből is, melyek sokszor a szakmaiság és professzionalizmus fölé kerekednek, s hátráltatják a közös munkát, a megoldások keresését. Azonban a hatékony segítségnyújtás és az esetek megelőzése, kezelése érdekében a produktív szakmai, társadalmi párbeszéd kialakítása kiemelkedő cél volna.

A Szockafé rendezvényen családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatban felmerülő egyik legvitatottabb probléma a személyiségi jogok, a magas látencia és a magánélethez való jog kérdései voltak. A minden információ korlátlan megszerzéséhez való jog érvényesülésének akadályozottsága az alapvető emberi jogok megsértése, s cél, hogy ezt a jogot biztosítani lehessen az esetvitelek során, ugyanakkor a magánélethez, emberi méltósághoz való jogok tiszteletben tartása szintén alapvető követelmény, mely tény eleve magában hordozza az ambivalenciát. Olyan esetekről számoltak be ugyanis a rendezvényen részt vevő szociális szakemberek, amikor ellentétes elvek sorakoztak fel egymás mellett, s az egyik tiszteletben tartása az esetet gondozó szociális munkás részéről a másik kizárásával járt volna. Ehelyütt felmerülhet az egyéni mérlegelés felelősségének súlya, mely a szakemberek vállát nyomja.

Ugyanígy problémás a helyzet a családi élet tiszteletben tartása és a beavatkozás szükségessége, a feljelentési kötelezettség, illetve az ezzel kapcsolatos félelmek (munkahelyi, jogi következmények), az etikai dilemmák mérlegelése, az egyéni felelősség és a rendelkezésre álló protokollok alkalmazhatósága kapcsán is. Ide kapcsolhatók a családdal foglalkozó szociális munkás életét megnehezítő, bürokratikus rendszer felől érkező elvárások, melyek sok esetben nem tükrözik híven a valóságot, s a kliensre fordított időt kurtítják.

Nagy a felelősség abban, hogy egy esetet hatósági útra vigyen-e a szociális szakember, mert attól kezdve a problémát büntetőügyként kezelik, és a szociális munkás illetéktelené válik. Nehéz annak megítélése is, hogy meddig jó az ügyfél (legyen az gyermek vagy család) érdekében, a szociális munkás személyes meglátása, rálátása szerint „falazni”? Nehéz mérlegelni, hogy a gyakorlatban kliensekkel foglalkozó szociális szakemberként, családgondozói és egyéb munkakörökben tevékenykedve, meddig nem jelentjük hatóságilag adott eseteket, illetve szabad-e egyáltalán önkényesen állást foglalni, s a törvényekkel szélmalom-harcot vívva, magányos hősként küzdeni a családok, gyermekek általunk vélt igazáért? Vajon mik azok a határok, amelyeknél már azt állítjuk, hogy kimerítettük a rendelkezésünkre álló lehetőségeket? Hogy ártunk a legkevesebbet egy családnak? A témában

véleményüknek a SzockKafé esten hangot adó szociális szakemberek szerint sokszor nehéz megállapítani, hogy egy szülői pofon a bántalmazás állandósult kelléke-e, vagy egy kevésbé tudatos pedagógiáé, amely szocializációs, kulturális háttérrel bír?

Két dilemma összecúszásáról, az ezzel járó nehézségekről számoltak be a SzockKafé rendezvényeken résztvevők, melyek meghatározzák és erőteljesen megbéklyózzák a szociális szakmában dolgozók napi munkáját: a kötelezett kliens (és a kötelezett szociális munkás) és a hatalomhoz való dörgölözés dilemmájáról van szó.

A szociális munkás munkaidejének döntő hányadát a hatóságnak való megfelelés, az ellenőrző feladatok elvégzése teszi ki. Ez súlyosan hozzájárul ahhoz, hogy bizalomvesztés tapasztalható a kliensektől a szociális szakemberek iránt, bár az ügyfelek is különbséget tesznek: a gyermekjóléti központok munkatársait „zsákos néaninek” hívják, de a családsegítőhöz szívesen fordulnak segítségért.

Az elhangzó álláspontok mindegyike kiemelte ugyanakkor, hogy a szociális munkás mindegy, milyen helyzetben van, *neki szociális munkásként kell viselkednie* – tehát akkor is, ha hatósági kötelékben dolgozik.

Lényeges kérdés a családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatos információk hitelessége, használhatósága, illetve eredete, az információforrás szavahihetősége, relevanciája. Gyakran felmerülő probléma, hogy lényeges információk hangzanak el informális kommunikációs csatornákon, melyek létjogosultságát, felhasználásának lehetőségeit és kereteit törvény vagy belső intézményi protokollok nem szabályozzák. Jogosan merült fel tehát a kérdés, hogy mi a teendő ezekkel a sok esetben létfontosságú információkkal?

A családon belüli erőszak problémájával kapcsolatos felvetések, kérdések, dilemmák

- Mi a szociális munkásokhoz beérkező *információk hitelességének* alapja? Információ-e a „pletyka”, vagyis azon információ, amelyhez a szociális munkás a hivatalos kereteken túl hozzájut (szakmai kapcsolatokon keresztül, szomszédoktól, családtagoktól, elejtett mondatokból stb.)? Jelzés értékű-e? Tovább lehet-e adni szakmai körökben az ügyféltől ilyen módon megtudott fontos, akár az ügyvitel további menetét befolyásoló információkat? Hiteles forrásnak számít-e a nem szakmai keretek között megtudott információ? A „pletyka” esetén alkalmazható lennének-e a sajtó-etika szabályai, miszerint két különböző forrásból származó azonos információ hitelt érdemlőnek számít?
- A bántalmazó félhez, szülőkhöz partnerként való viszonyulás, a *mediáció* teljességgel kizárt vagy bizonyos, kevésbé súlyos esetekben a család diszharmoniaja megszüntethető volna nevelési tanácsadással, indulatkezelési technikák tanításával,

a bántalmazott személy(ek), gyermek(ek) pszichés gondozásával, esetleg családterápiával, s a család eredeti funkciója visszaállítható volna?

- Beléphet-e valaki hivatlanként a családi *magánszférába*, ha nem kéri? (Értve itt jelen esetben a szociális munkásokat.) A szociális munka önkéntességi alapelve, melyre a kliens és a szociális munkás közötti segítő kapcsolatnak épülnie kellene, az együttműködési kötelezettséggel eleve sérül. Kérdés, hogy ez milyen irányban befolyásolja a kliens-szociális munkás közötti kapcsolat minőségét, a bizalmiságot, hatékonyságot?
- A *kötelező jelzőrendszeri tagsággal kapcsolatos problémák* egyike a nemtudás: a tagok nem is tudnak róla, hogy jelezniük kellene adott esetben, mert nincsenek konkrét esetleírások a családon belüli erőszak, párkapcsolati erőszak, bántalmazás különféle formáira, jeleire vonatkozóan, de a nemtudás nem mentesít a törvény alkalmazása alól!

A *túlbürokratizálódás* problémái: a papír kontra ügyfél, a „szociális rendőr”, „szociális adminisztrátor” szereppel kapcsolatos dilemmák: hogyan kell, illetve lehet-e szakmához hűen, kliensközpontúan, tisztességesen és etikusan alkalmazkodni a bürokratikus szabályokhoz?

- A *személyi adatok* védelmének, kiadásának vagy nemkiadásának problémái: a szociális munkások hivatalból mennyire lehetnek „intimek”?
- A családon belüli erőszakkal és különösen a gyermekbántalmazással kapcsolatos esetmunka folyamatának elemzése során felmerült az a csöppet sem elhanyagolható kérdés, hogy ki, azaz milyen *végzettségű* és *felkészültségű* szakember vagy szakemberek beszélgetnek el az áldozatokkal, s milyen körülmények között, milyen környezetben teszik ezt? Figyelemmel voltak-e az áldozat életkorára, pszichés és kognitív adottságaira, aktuális lelkiállapotára, traumatizáltságára? Tudtak-e kellő megértéssel közeledni felé, sikerült-e megteremteniük azt a biztonságot nyújtó közeget, amelyben az áldozat képes megnyílni s megosztani a vele történt eseményeket?
- *Létezhet-e csak házastársak közötti és párkapcsolati (intim partnerek közötti) erőszak*, ha a közös háztartásban gyermek is van? Előfordulhat-e, hogy a bántalmazó csak a házastárral, illetve partnerrel szemben követ el erőszakos cselekményt, de a gyermeket nem bántalmazza? Továbbá a házastársak vagy együtt, a gyermekkel közös háztartásban élő partnerek közötti családon belüli erőszak esetek milyen hatással vannak az ezeket az eseményeket, ha közvetetten is, de szintén átélő gyermekre?
- *Nevelési, oktatási intézmények jelentősége*: gyermekvédelmi felelős van-e? Iskolarendőrség hatékonysága (?)
- A *szervezeti magatartás etikai normáinak alapjainak* lefektetése és ennek a szükségességével kapcsolatos kérdések.

- *Nyilvános tér* - a 21. századi kihívások: FB kliens is belép, kell-e a Kódexben szabályozni az online gyógyítás, segítség kultúráját? Online segítése, online felületek szerepe a segítségben (e-mail, Facebook hivatalos-e vagy sem? Fontos infók áramolhatnak e felületeken, fórumokon.)

Szociális munkásokkal készített interjúk, kerekasztal-beszélgetések tapasztalatai

A szociális munkások családon belüli erőszak esetekhez való viszonyulását, a számukra leginkább nehézséget okozó helyzetek feltárását, a dilemmák okának kutatását, az esetek kezelése során használt szakmai standardokat, irányelveket, a leggyakrabban alkalmazott cselekvésmódokat személyes interjúk és csoportos beszélgetések során igyekeztünk megismerni.

Vizsgálódásunkban fővárosi gyermekjóléti és családsegítő szolgálatok tapasztalt intézményvezetői, családgondozóként tevékenykedő szociális munkásai voltak segítségünkre személyes, egyéni és csoportos, tematikus beszélgetések során.

A két területről érkező információk segítségével a családon belüli erőszak eseteket a gyermek áldozatok oldaláról (gyermekjóléti szolgálat) és a család egészségének szempontjából (családsegítő szolgálat) is megvizsgálhatjuk. Az áldozatokat tekintve eltérő erőszak esetekben tapasztalható legmarkánsabb különbség a gyermekek érdekének mindenek felett álló védelme értelmében az elkövetők sokkal szigorúbb büntetésében, az áldozatokat védendő radikális hatósági fellépésben figyelhető meg. A törvényhozó a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai számára határozott jelzési kötelezettséget ír elő. A törvény azon eseteket, melyeknél a jelzési kötelezettség kötelező és indokolt, felsorolásszerűen nem írja elő, így igen nagy az egyéni, szubjektív mérlegelés lehetősége, felelőssége esetleges intézményi protokollok, előírások híján.

Ezen kívül természetesen más jogi szabályozás alá tartozik a felnőtt és a gyermek áldozatok védelme, az áldozatok büntetése s a családon belül ellenük elkövetett bűncselekmények szankcionálása.

Problémák és tapasztalatok a családon belüli erőszak esetek kezelésekor

Budapest 3 belvárosi kerületének gyermekjóléti szolgálatait és családgondozóit jártam körbe. E szomszédos kerületek szociális térképüket vizsgálva sok szempontból hasonlítanak egymásra, többek között a veszélyeztetett csoportok, halmozottan hátrányos családok, háztartások, a munkanélküliek, egyedülálló idős emberek stb., a lepusztult, rossz állapotban

lévő lakásállomány, az eladósodás, a szociális intézkedés alá vontak magas arányát tekintve.

A válaszadók zömében rendszerproblémákat említettek, melyeknek kevésbé volt személyes töltete. Az azonban egyértelműen kiderült, hogy a jelzőrendszeren belüli információáramlás, információátadás, megosztás, információkezelés koránt sem tökéletes, s az ügyek lassú folyásának ez a nehézség gyakori akadály.

Sok napjainkban elterjedt, sztereotípiaként számontartott vélekedés hangzott el a beszélgetések során, pl. a rendőrség szerepéről és viszonyulásáról a családon belüli erőszak esetekben („míg vér nem folyik...”), illetve az egészségügyi ágazattal való együttműködés nehézségeit illetően.

A szociális szféra nyelvezete elég egységes a családon belüli erőszakra vonatkozóan: e kifejezés helyett következetesen a *bántalmazás* szót vagy a *veszélyeztetettség* kategóriát alkalmazzák, adott esetben pedig a *lelki terrort* és az *elhanyagolást*. Így tehát a családon belüli erőszakot a bántalmazás kifejezéssel helyettesítették, s ez alatt is leginkább a fizikai bántalmazást, tehát a verést, pofozkodást, lökdösést, megrázást, hajtépést, fojtogatást stb. értve. A párkapcsolati/partnerkapcsolati erőszak formáiról elkülönítve ritkán esett szó, s ha felmerült is, úgy leginkább „házastársi erőszak”, „házastársak közötti erőszak vagy agresszió” néven szerepelt.

Érdemes kiemelni ehelyütt, hogy az agresszió jelensége sokszor összerosódik az erőszakkal szakmabeliek és laikusok körében egyaránt, habár e két fogalom közel sem azonos. Szil Péter kategorikusan és határozottan különválasztja a két fogalmat (Szil Péter: *Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat?*, Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2005). Szerinte a bántalmazás „szisztematikus törekvés a mások feletti uralomra”, szemben az agresszióval, amely „alkalmi, szélsőséges esetekben erőszakos cselekményekben is megnyilvánuló, ám kontrollálható magatartás”.

Ezen tévhitek mentén sok, bár alapvetően nem rossz szándéktól vezérelt előítélet is megfogalmazódhat, többek között: a bántalmazók között több a szenvedélybeteg (alkoholista, kábítószerfüggő), mint a nem bántalmazók körében, a bántalmazók gyakran „rossz családi környezettel”, pl. intézeti háttérrel rendelkeznek, az elkövető legtöbbször nem szadista gyermekbántalmazó, „csak” agresszív. Hasonlóként felmerült a „miért marad benne a bántalmazó kapcsolatban?”-frázis is.

Sarkalatos különbség fogalmazódott meg a kérdezett szociális munkások által a fővárosi és a hátrányos kistérségi helyzettel kapcsolatban. Lényeges eltérések mutatkoznak az önkormányzatok által nyújtott szolgáltatások minőségében és mennyiségében, az egy főre jutó esetek, családok száma tekintetében, azaz a szociális munkások leterheltségében és döntési felelősségében. Az ellátandó terület nagyságából adódóan a vidéki kollégák sokszor több apró települést látnak el egyedül. Az infrastrukturális és technikai akadályok mellett leginkább e helyzetekben jelentkezhet a magára maradottság érzése, az egyéni felelősség,

egyéni mérlegelés nyomasztó súlya, a szakmai támogatás nélkülözése, a felkínálható megoldások sokkal szűkösebb volta, az esetleges alternatív feladatellátók (nem állami szervezetek) számának minimális jelenléte.

Ezzel szemben a fővárosban tevékenykedő családgondozók kielégítőbb szakmai feltételekről, kielégítő team-munkáról és munkatársi támogatottságról számoltak be, annak ellenére, hogy az ügyfélszám esetükben is rendkívül magas, s a rendszerszintű akadályok, mint a halmozódó adminisztráció, az ebből fakadó időbeli elcsúszások az információátadás, esetegyeztetések, az ügyvitel előre haladásának nehézségei, a közös adatbank hiánya, a feladatelosztás deficitjei, az ügyfelek „bebetonozása”, rendszerfüggőség kialakítása, ill. fenntartása stb. Összetartóbb, és szorosabban, hatékonyabban együttműködő csapatokról beszéltek szakmán és munkahelyen belül is, logikusabb és átláthatóbb szolgáltatásszervezési módokat mutattak be.

Budapest, gyermekjóléti szolgálat

A külső forrásbevonás hiánya sok helyütt intézményi, ellátás-szervezési szintű probléma, a hátrányos helyzetű kistérségek önkormányzatai számára különösképpen. A megfelelő partnerek, külső erőforrások, szponzorok felkutatása, az ellátások kiszervezése, társadalmi szervezetek, egyházak, önkéntes segítők stb. bevonása a szolgáltatások biztosításába magasabb színvonalat, nagyobb elköteleződést, több szakmai összekapcsolódását, összeadódott szaktudást feltételez, mely lehetővé teszi a megfelelő mennyiségű és minőségű, magasan kvalifikált humánerőforrás biztosítását a komplex, családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatos munkában is. Így csökken a fizikai és pszichés terhelés az egyes szociális szakemberen, az egyes esetekre megfelelő idő és energia fordítható. A team-munkával együtt járó felelősség-megosztással pedig kevesebb az egyénre nehezedő nyomás, javulhat a szociális munka színvonala, hatékonysága is.

Gyermekek ellen elkövetett erőszak feltárása és kezelése esetén a nevelési-oktatási intézményekben folytatott szociális munka fontossága kiemelendő lenne. Gyakran a gyermeket nevelő pedagógus szakmai felkészültségén múlik, hogy észreveszi-e, (időben) jelzi-e a bántalmazás jeleit, melyeket a gyermekek tapasztal, hiszen ő az, aki a családon kívül a gyermekkel a legtöbb időt tölti. Ha az intézményben szociális munkás is tevékenykedik, felhívhatja a figyelmet ezen áruklódó jelekre, melyek felett a nevelőtestület más tagjai, akik nem járatosak családon belüli erőszak témában, lehet, hogy elsiklanának. Az iskolákban alkalmazott szociális munkásnak szerepe lehet még a nevelőtestület érzékenyítésében és szemléletformálásában is, felhívhatja a figyelmet a bántalmazás apró, nem csak testi, de viselkedési jeleinek együttesére is.

A bántalmazás eseteinek kapcsán különösen fontos az aktív stábmunka, a bántalmazott kliensekkel való kiemelt ügycsoportként való foglalkozás: tapasztaltabb, bántalmazott ese-

tekkel való munkában jártasabb kolléga szerepeljen team-vezetőként, a szakmai esetmegbeszélések rendszeresek legyenek, az ügyet esetleg páros esetkezeléssel vigyék a szakemberek stb.

Sok múlik a jelzőrendszer minőségén és érzékenységén is, hogy mit, mikor, kinek és milyen formában jelzünk? Nem lehet elsiklani afelett sem, hogy a jelzési kötelezettség nem csupán a szociális munkásként dolgozó szakemberek feladata: a Gyermekvédelmi törvényben meghatározott szereplők épp úgy felelősséggel tartoznak felismerni a veszélyeztetettség és bántalmazás jeleit egy gyermekben, mint a szociális szakma képviselői. Így tehát közös felelősség, hogy a jelzőrendszer tagjait tovább érzékenyítsük és informáljuk e témában a jelzőrendszer javítása és a jobb együttműködés érdekében.

Szolgáltatásszervezési mintaprogramok kialakítása, bevezetése segíthetné a bántalmazott esetekkel való munkát, a megfelelő intézményi keretek javíthatnák határfokát, ezáltal rövidebbek lennének a gondozási folyamatok. Pl. egy területi alapú ellátási modellben sokkal intenzívebb a lehet a mindennapi kapcsolat az egyes intézmények és szolgáltatók között, tehát személyesen ismerhetik egymást az egy térségben, területen dolgozó szakemberek, akiknek ugyanazon gyermekkel, családdal kell foglalkozniuk.

A folyamatszabályozás felé történő elmozdulás szintén eredményesebbé tehetné a bántalmazott személyekkel és családjukkal történő szociális munkát. A rendszeres monitorozás és felülvizsgálatok lehetővé tennék, hogy a nem megfelelő határfokkal működő beavatkozásokat újragondolhassuk, s ha szükséges, módosíthassuk vagy megváltoztassuk. A szociális munka folyamatában történő rendszeres és módszeres szakmai visszajelzések, fejlesztő értékelések segítenék az aktuális helyzethez, állapothoz való alkalmazkodást, a hibák, téves megoldások korrekcióját, elakadások megszüntetését, a szakmai tapasztalatcserét, lehetséges jó gyakorlatok kipróbálását, átvételét, adaptációját.

A rendszeres szakmán belüli és szakmaközi esetmegbeszélő teamek alkalmával a családon belüli erőszak esetek vitelét illetően elbizonytalanodott szociális munkás (legtöbbször családgyógyász) szakmai, etikai tanácsot, megerősítést kaphat tapasztaltabb kollégáitól, nem marad egyedül az intervenciókkal kapcsolatos döntések meghozatalával, felelősségével. A rendszeres, folyamatos tájékoztatás, a közös esetelemek és esetmegbeszélések javíthatnák a sokszor nem könnyű együttműködést a szakmák között, melynek számos oka közül megemlítendő a presztizsféltés, a kompetenciahatárok kérdése, a szociális érzékenység és tűrőhatár foka, a különböző képzettség és szemlélet, más megközelítési mód és az egymástól eltérő terminusok használata, amely kommunikációs elcsúszások előidézője lehet. A közös szakmai nyelv, a családon belüli erőszak problémaköréről megszerzett minél szélesebb tudás, szakmai továbbképzéseken, konferenciákon, fórumokon való részvétel növelheti az esélyét a szakmák közötti hatékony együttműködésnek a családon belüli erőszak felismerésében, kezelésében.

Általánosságban, rendszer-szinten nehézséget okoz a szociális munkásként családon

belüli erőszak esetekkel kapcsolatba kerülő szakembereknek, hogy a külső jogi szabályozás keretei nem mindig nyújtanak elegendő kapaszkodót ahhoz, hogy az egyes esetekben alkalmazandó beavatkozást megállapítsák. Nagy a helyzetek egyéni megítélésének, mérlegelésnek, szubjektivitásnak a súlya. Az esetek kezelése pedig sok esetben (intézményi protokollok megléte nélkül különösen) attól függ, milyen a családdal, bántalmazott személlyel kapcsolatba kerülő szakember személye, végzettsége, tapasztalata, szakmai felkészültsége. Nincs kidolgozva átfogó eljárásrend a családon belüli erőszak sokféle lehetséges változatának feltérképezésére és az esetekben alkalmazható, illetve ajánlottan alkalmazott beavatkozásokra, cselekvési lehetőségekre, módszerekre vonatkozóan.

A rendszerszintű változásokhoz való alkalmazkodás is okozhat fennakadásokat a gyermekvédelmi és szociális ellátások működtetésében, így a családon belüli erőszak esetekkel való szociális munka folyamatáiban is. Leginkább az ellátások helyi szintű megszervezése, biztosítása, tehát finanszírozása és az ellátók felkutatása, együttműködési megállapodások létrehozása a kiemelt feladat, illetve annak mérlegelése a pénzügyi és humán erőforrások figyelembe vételével, hogy mely vállalható szolgáltatások képesek a kötelezőeken túl a fenntartó helyi szinten nyújtani? Gyakorlati tapasztalat sajnos, hogy a legalapvetőbb ellátásokon felül nem marad keret egyéb szolgáltatások biztosítására, s így a szülőcsoport, szülőtréning, pár- vagy családterápia, agressziókezelés, relaxáció módszerei, szakemberképzés speciálisan családon belüli erőszak és párkapcsolati erőszak témában stb., melyek esetleg segítséget nyújthatnának a probléma kezelésében, nem kerülnek megszervezésre.

Az elhúzódozó gondozási folyamatok, esetvitelek menetét jelentősen felgyorsíthatná, ha intézményen belüli, illetve a szorosan együtt dolgozó intézmények közötti belső megállapodások születnének: pl. az információátadás ütemének javítása érdekében rövidebb visszajelzési határidő.

A jelzésekkel kapcsolatban felmerült a gyermekjóléti alapellátás szakemberei részéről, hogy a szociális munkás esetleg fenyegetett helyzetben van a bántalmazó személy által, amely befolyással lehet a jelzés időben történő megtételére. Kis településeken, ahol személyesebbek, közelebbiek az interperszonális kapcsolatok, mélyebbek az ismeretségek, különösen problémás lehet, ha a bántalmazó fél megtudja, hogy feljelentették, s esetleg ráront a szociális munkásra.

Az ügyfél oldaláról gyakori problémát okoz a vándorlás, az éppen hol tartózkodás. Ha a család sokat költözik, úgy nehéz nyomon követni nem csak a mobilitását, de a gondozási folyamatát is. Nyilvánvalóan kevés eredmény érhető el a szociális munkában, ha a családgondozás folyamata ismételtelen megszakad, elakad, s minden lakhelyváltotásánál újra az alapoktól kell elkezdni a munkát. Egy országos szintű hálózat, egy közös adatbázis a kezelt esetekről ezt a problémát is enyhíthetné.

Sajnálatos, de több megkérdezett szociális munkás által megemlíttet probléma volt a nehezebben kommunikáló, alacsony szintű nyelvi kóddal bíró ügyféllel szembeni előítéletesség.

Ez nem csak szakemberek részéről, hanem társadalmi szinten is előforduló akadály lehet a családon belüli erőszak esetek reális megítélésében, feltérképezésében és kezelésében. A középosztálybeli családokkal, jól szituált, magasabban kvalifikált, választékosabban fogalmazó, magasabb nyelvi kóddal kommunikáló bántalmazóval szemben elnézőbbek tudnak lenni a szakemberek, kevésbé mernek belenyúlni a család életébe. A fentiekben leírtakhoz hasonló családok sokkal jobban lezárnak, a védekezéshez szükséges nyelvi és értelmi eszköztár a rendelkezésükre áll, számukra egyszerűbb a CSBE eltitkolása a hatóságok, intézményekben dolgozó szakemberek előtt (pl. jogással is érkezhethet az ügyfél, akivel szemben a szociális munkás eszköztelenné válhat).

A családon belüli erőszak, gyermekbántalmazás eseteinek megítélésével kapcsolatban más előítéletekkel is találkozhatunk, melyeknek valójában legtöbbször a gazdasági függés és a gyermek féltése az okozója: nevezetesen, hogy párkapcsolati erőszak esetén a bántalmazott fél „Mért marad a bántalmazó kapcsolatban?”. A bántalmazott személy gyakran anyagi, lakhatási, megélhetési szempontok miatt nem lép ki a bántalmazó kapcsolatból, bántalmazó közegekből, nincs hova mennie (létfenntartás, bevétel, válás, vagyoneelosztás, gyermekelhelyezés dilemmái, krízisotthonok alacsony száma és ideiglenes volta, krízislakások odaítélésének nehézségei stb.).

Budapest, családsegítő központ

A családon belüli erőszak (bántalmazás, kiskorú veszélyeztetése, veszélyeztettsége) problémája igen sokrétű. Ha a szociális munkás egy-egy klienssel szerződést köt, kapcsolatba kerül annak teljes kapcsolati hálójával, problémáinak számos aspektusával. Ezek közül az egyik a bántalmazás a családban, de a bántalmazás ténye mellett párhuzamosan fennállnak a mindennapi megélhetéssel kapcsolatos gondok, a munkanélküliség, a lakásfenntartási és adósságkezelési problémák, a gyermekek ellátásának, nevelésének, oktatásának kérdései, és még sorolhatnánk.

Tehát az esetek komplexitása egyrészt a családon belüli erőszakra vonatkozik. A tabuként kezelés, a nyomán kialakuló szégyenérzet, a probléma „magánügyként” való értelmezése, a magas látencia, a különbségek a bántalmazás formájában, súlyosságában, gyakoriságában, az áldozat és elkövető kapcsolatában, életkorában, az esetkezelésben résztvevő szakemberek képzettségében, szakmai felkészültségében, a szakmánkénti kifejezésbeli, értelmezésbeli eltérések talaján létrejövő kommunikációs nehézségekben (nincs egységes nyelvezet a családon belüli erőszak problémájának tekintetében).

Az esetek komplexitása másrészt viszont a családon belüli erőszak más problémákba ágyazottságával kapcsolatos, s ebben is lehet egyfajta buktató az esetek kezelésében. Ugyanis a családon belüli erőszak természetéből fakadóan nagyon gyakran rejtve marad

(bár a képzett szemeknek számos tetten érhető és konkrét, kézzel fogható ráutaló, árulkodó jel tűnhet fel), s ha napvilágra is kerülne, s a szociális munka során gyakorta más problémákkal való foglalkozás élvez prioritást; egészen egyszerűen a fizikai szükségletek legminimálisabb szintű kielégítésének biztosítása, pl. az étkezés megoldása, vagy a kilakoltatás elkerülése. Arról nem is szólva, hogy ha felszínre is kerülnek a családon belüli erőszak/bántalmazás esetek, azokban az esetekben is leginkább a fizikai bántalmazásról vagy szexuális abúzusról beszélünk, s a sokkal gyakoribb (egyébként a fizikai, illetve szexuális erőszakkal is minden esetben együtt járó) lelki bántalmazást szinte figyelmen kívül hagyjuk.

Az interjúzásban részt vevő szociális munkások több ízben említették a szociális szakma eszköztelenségét, az intézményi protokollok hiányát, mint nehézségek okozóját a hatékony szakmai munkában a családon belüli erőszak esetekkel kapcsolatban. Az eszköztelenség az adott törvényi keretek között biztosított konkrét beavatkozási lehetőségek, szociális munkások számára előírt intervenciók számának korlátozottságát érthetjük. Azon (főként állami) intézmények cselekvési jogköre, melyek a szociális munkások zömét foglalkoztatják, igen behatárolt, hatósági jogkörrel csak kevesük rendelkezik (a kivételek közé tartoznak pl. a járási gyámhivatalok). A szociális és gyermekvédelmi alapellátás és szakellátást végző intézmények többsége azonban maga nem gyakorolhat hatósági jogkört; a kérdéses esetekről tájékoztatni köteles a meghatározott szakhatóságokat a gyermekvédelmi jelzőrendszer keretein belül. Így az ehelyütt dolgozó szociális munkások keze sok esetben meg van kötve.

A megkérdezett szociális munkások s a nemzetközi tapasztalatok is többnyire férfi elkövetőkről számolnak be (bár természetesen előfordulnak női elkövetők is, számuk azonban arányaiban elenyésző), a családon belüli erőszak motivációjaként pedig az uralkodást, birtoklási szándékot jelölték meg.

Probléma az a hazai gyakorlat, mely a bántalmazott családtagokat menekíti helyett, hogy a bántalmazó felet távolítaná el a családi otthonból. Így az áldozatok kényszerülnek menekülni, lakhelyet változtatni, találni. Gyakran ez az oka annak, hogy a bántalmazás olya hosszú ideig fennáll, s a bántalmazott nem tud kilépni a bántalmazó kapcsolatból, illetve helyzetből, ugyanis nem tud hova menni, nem tudja fenntartani magát. A menekülési lehetőségek száma sem elegendő: kevés a krízisotthon, védett ház, s ezen intézmények is csak átmeneti ellátást nyújtanak a rászoruló nők, családok számára, sokszor ismertek az elkövetők számára is. Ez is oka lehet, hogy az áldozat „miért nem hagyja ott az elkövetőt?” (Ez utóbbi kifejezés is tipikusan áldozathibáztató attitűdöt sejtet, annak ellenére, hogy többnyire nem tudatos, mégis széles körben használatos társadalom-szerte.)

A bántalmazás eltűrésének oka partnerek/házastársak esetében lehet az is, hogy nem szeretnék visszakérülni a kapcsolat/házasság előtti életkörülményeik közé. Gyakran a sorozatos verés elviselhetőbbnek tűnik pl. a szegénység nyomortelepi fokánál. Édesanyák gyakran azért tartanak ki bántalmazó partnerük mellett, azért, hogy ezáltal saját gyermekkoruk életkörülményeinél a gyermekeik számára élhetőbb életet biztosítsanak, vagy azért,

hogyan ne veszítsék el gyermekeik felügyeleti jogát, láthatását.

A bántalmazásból való kilábalás első lépcsőfoka az áldozatok önértékelésének helyreállítása, a félelem leküzdésének segítése lenne. Erre gyakran nincsen lehetőség a létfenntartás égető kérdései mellett, vagy a szolgáltatás nem elérhető a bántalmazott személy számára. Így ha sikerül is a fizikai elszakadás a bántalmazó környezettől, e változás nem mindig tartós: sok bántalmazott (többnyire nők illetve a gyermekek) visszakerül eredeti környezetébe, ahol az erőszakot elszenvedte, egy háztartásban azzal, aki az erőszakot sérelmére elkövette.

Ahhoz, hogy az áldozat „kimenekítése” sikeres legyen, azt kellő alapossággal elő kell készíteni: legyen gond arra, hogy a helyszínt, annak titokban maradását, az odajutás formáját, költségeit, a bántalmazott személyek személyes tulajdonának, ruházatának eljuttatását stb. is biztosítsuk.

A családsegítő és gyermekjóléti szolgálatoknál dolgozó szociális munkások gyakran élik meg a bántalmazók általi fenyegetettséget akár verbális, vagy akár fizikai erőszak formájában is (pl. a bántalmazó fél megjelenik a szolgáltató intézménynél, s rátámad a családgondozóra).

Sok esetben nem vagy nehezen, elejtett fél mondatokból, utalásokból derül ki a bántalmazás ténye.

Szakközözi kommunikáció gyakran akadályozott, nincs egységes adatbázis a gondozott családokról, gyermekekről. Pl. kiskorú bántalmazása esetén a gyermekjóléti szolgálatot értesítik először, a családsegítő munkatársaihoz gyakran késve ér el a hír az általuk már gondozott családdal kapcsolatban.

Bántalmazó családban felnövä gyermekek „rászocializálódnak” a konfliktuskezelés destruktív formáira, mint pl. a bántalmazó magatartásra, melyet normaként építenek be, s amelyet saját családjukban, kapcsolataikban örökíthetnek tovább akár bántalmazó társ választásában, akár bántalmazóként.

Az „Amíg vér nem folyik...”- attitűd a mai napig megnehezítheti a szakmák közötti együttműködést a kérdezett családgondozók tapasztalatai alapján.

A családon belüli erőszak, párkapcsolati erőszak médiában történő megjelenése, ábrázolása sokszor akaratlanul is előítéletekkel teli, bagatellizáló vagy áldozathibáztató hangvételű („féltekenységből ölt”, „szerelemféltségéből tragédia” stb.), ami megnehezítheti az esetekkel való szakszerű munkát, előrébb jutást.

A megkérdezett szociális munkások tapasztalatai szerint gyakran előfordulnak társadalmi szintű előítéletek a bántalmazott nőekkel/anyákkal szemben, mint például a “Vajon mivel provokálta ki a verést?”, “Biztos megvolt az oka...” stb. Ezek a sztereotip, áldozathibáztató előfeltevések megnehezítik a bántalmazott személyek megsegítését, a velük való eredményes szociális munkát.

A családsegítésben és gyermekjóléti alapellátásban családgondozóként dolgozó szoci-

ális munkások elmondásai megegyeztek abban, hogy problémát látnak az intézmények közötti információáramlásban. A kliensek (függetlenül attól, hogy felnőttek vagy kiskorú gyermekek) sok esetben közösek lehetnek, csak egyik szolgáltatást nyújtó intézményben pl. adósságkezeléssel, álláskereséssel, kilakoltatással kapcsolatos tanácsadáson, családterápián, illetve családgondozáson vesznek részt, a másik intézményben pedig a gyermekjóléti szolgáltatások egyikét veszi igénybe a gyermek, mint ügyfél. Az egyik vagy másik helyen rendelkezésre álló információk, összegyűjtött adatok megosztása formális keretek között sokszor igen bonyolult módon és hosszú idő alatt történik meg. Ezalatt, különösen, ha veszélyeztetettség gyanúja vagy ténye is fennáll, a testi, lelki bántalmazás tovább folytatódhat. A családgondozók gyakran panaszkodtak amiatt, hogy minimális információval rendelkeztek azokról a kliensekről, akiknél családlátogatást kellett tenniük, kétségekkel, aggodalmakkal volta tele. A másik oldalról nézve pedig a kliensek is bizalmatlanul fogadták a családgondozót ajtajukban, mely a hatékony együttműködést nagymértékben akadályozta. Mivel a fenti problémával küzdő családsegítők sem az előző gondozó intézménytől, sem a rendőrségtől, gyámhivataltól stb. nem kapnak kielégítő, tehát azonnali és részletes tájékoztatást az ügyfelekre vonatkozóan, legtöbb esetben az információszerzés informális keretei között, személyes ismeretségeken keresztül, illetve telefonon igyekeznek hozzájutni az esetek (tovább)viteléhez szükséges információkhoz. Szükségesnek tartanak egy olyan közös, személyiségi jogokat és ügyfelekkel szembeni etikai alapelveket (pl. segítő tevékenységen belüli titoktartást) tiszteletben tartó adatbank létrehozását, mely megkönnyítheti az intézményközi kommunikációt, az esetekkel kapcsolatos információcserét, a hatékony, közös munkát.

Útmutatás, javaslatok

- Kompetenciahatárok tisztázása magunkban és a különböző szakmák között: kinek mi a feladata, meddig tart a hatásköre, hova fordulhat segítségért, ha elbizonytalanodik a szakmai döntésekben?
- Fontos a team munka kialakítása, megszervezése az intézményben, ahol a családon belüli erőszak különböző eseteivel való szociális munka felmerülhet. A team összetételének gondos megválogatása szintén kiemelt feladatot: szükséges, hogy megfelelő képzettségű és tapasztalattal rendelkező szakemberekből álljon. Az aktív stábmunka alapja a rendszeresség és tematikusság. Ezért kijelölt napokon, meghatározott időpontokban, két heti vagy havi rendszerességgel üléselő esetmegbeszélő csoportok szerveződjének az intézményben! Legyen alkalom arra, hogy az összetett, komplikáltabb esetek, melyek kezelésében a szociális munkás bizonytalan vagy megerősítésre, szakmai támogatásra szorul, napirendre kerüljenek a stáb előtt, s az

etikai dilemmák, kérdőjeles helyzetek feltárára, közös megvitatásra és megoldásra kerüljenek.

- Közös, együtt dolgozó párok által megvalósított családlátogatások abszolválása.
- Szakmaközi találkozó szervezése, családon belüli erőszak- és bántalmazás-specifikus képzéseken való részvétel az esetek kezelésének bármely szakaszában érintett szakemberek részére, aktív szakmai párbeszéd létrehozása, közös szakmai nyelvezet kialakítása.
- Szakmaközi közös esetgondozás protokolljainak kialakítása, információáramlás folytonosságának biztosítása.
- Belső megállapodások kialakítása (pl. intézmények közötti visszajelzési határidő csökkentése) az esetkezelés gördülékenysége, hatékonysága érdekében.
- Működési protokollok kialakítása (pl. belső átjelzési protokoll, iskolai szociális munka protokoll) – ne túlszabályozott, csupán bürokratikus frázisok és előírások legyenek, hanem a kollégák valós igényeiből megfogalmazódott megállapodások.
- Rendszeres adatgyűjtések, mérések pl. a bántalmazott esetek számára, gyakoriságára, nem, életkor, bántalmazás típusa szerinti és területi alapú megoszlására, ügyfélsűrűsége vonatkozóan, adat-és helyzetelemzések, szociális térképek készítése; a professzionális segítségnyújtás elengedhetetlen feltétele ugyanis, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű információval rendelkezünk a gondozásba vett klienseket illetően.
- Közösségi szociális munka-programok kialakítása, melyek a helyi igényekhez illeszkedve, az ügyfelek számára elérhető formában, az aktuális változásokra azonnal reagálva működnek, s megfelelnek a szubszidiaritás szociálpolitikai rendezési elvének is. A közösség támogató erejének kihasználása rendkívül magas hatékonysággal működhet.
- Szervezetfejlesztés, a szolgáltatásszervezés módosítása (pl. házi orvosi körzetekhez igazított teamek: családsegítő, gyermekjóléti szolgálat munkatársa, védőnő, házi segítségnyújtást végző szakember, civil szervezet munkatársa).
- Prevenációs programok a családon belüli erőszak megelőzésére, szakemberek általi felismerésére.
- A bántalmazott személyek köré olyan támogató rendszer kiépítése szükséges, amely nem csak átmeneti, hanem hosszú távú és széles körű megoldást kínál az áldozatoknak, a bántalmazó helyzetből való kilépésre ösztönöz, megfelelő pszichológiai támogatást nyújt a trauma feldolgozására és az önértékelés visszaállítására, és segít a társadalomba történő fokozatos visszaállásra (pl. félutas-jellegű, támogatott kiléptető lakások), társadalmi szerepvállalásra (tanulásra, munkavégzésre). Ez azonban nem egyéni, hanem állami, társadalmi szintű feladat.

Forráslista

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700031.TV Letöltve: 2015. 10. 08.

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900072.TV Letöltve: 2015. 10. 08.

2009. évi LXXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0900072.TV Letöltve: 2015. 10. 08.

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV Letöltve: 2015. 10. 08.

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200002.TV Letöltve: 2015. 10. 08.

A fojtogatás súlyáról a párkapcsolati erőszakban. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-tgDR9bLjrEJ:nokjoga.hu/book/export/html/284+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu> Letöltve: 2015. 02. 22. Az eredetit ld.: Fred Karasov and Susan Gaertner, Two Minnesota Prosecutors Explain the Need for Increased Criminal Penalties for Strangulation in Domestic Violence Cases (2005). http://www.stopvaw.org/uploads/two_minnesota_prosecutors_explain_the_need_for_increased_criminal_penalties_for_strangulation_in_domestic_violence_cases_2.pdf Letöltve: 2015. 02. 22.

Amy Lehrner-Nicole E. Allen: Social Change Movements and the Struggle Over Meaning-Making: A Case Study of Domestic Violence Narratives. Published online: 16 October 2008 Springer Science+Business Media, LLC 2008 <http://link.springer.com/article/10.1007/s10464-008-9199-3#/page-1>, <http://link.springer.com/article/10.1007/s10464-008-9199-3#/page-1> Letöltve: 2015. 10. 08.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=L:2012:315:0057:0073:HU:PDF> Letöltve: 2015. 02. 20.

Bíró Anna Edina: A családon belüli erőszak közüggé válása az állami és civil szervezetek

kommunikációja által Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar Nemzetközi Kommunikációs Szak Nappali Tagozat Médiamedveztetés Szak, Budapest, 2005
Burka Viktória: Családon belüli erőszak Angliában és itthon <http://www.csagyi.hu/hirek/item/470-csaladon-beluli-eroszak-angliaban-es-itthon> Letöltve: 2015. 10. 08.

Európai Unió Alapjogi Chartája. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF> Letöltve: 2015. 02. 16.

European Union Agency for Fundamental Rights (2014). Violence against women: an EU-wide survey. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-factsheet_en.pdf Letöltve: 2015. 02. 20.

Farkas Johanna: Családon belüli erőszak – Különös tekintettel a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményekre PhD. dolgozat Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2012.

Fehér L. (2005). Családon belüli erőszak. Nemzetközi dokumentumok és gyakorlat (pp. 87-112.) In: Családi viszonyok. In: Családi viszonyok. [Szerk.] Virág György. Budapest: KJK-Kerszöv Felépülést támogató programok párkapcsolati erőszak által érintett gyermekek számára – Jó gyakorlatok és irányelvek <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/bside-nane-hu.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

Gyurkó Sz. (2005). A családon belüli erőszak fogalmának és koncepciójának megjelenése Magyarországon (pp. 61-63). In: Családi viszonyok. In: Családi viszonyok. [Szerk.] Virág György. Budapest: KJK-Kerszöv. <http://nokjoga.hu/alapinformaciok/statisztikak> Letöltve: 2015. 02. 20.

Katonáné P. E. (2005). A gyermekbántalmazás nemzetközi megítélése. Budapest. <http://www.gyermekbantalmazas.hu/celcsoportok/szuloknek/item/a-gyermekbantalmazas-nemzetkoezi-megitelese-avagy-hogyan-fegyelvezzuek-gyermekeinket> Letöltve: 2015. 02. 20.

Kitzinger D. (2000). A morális pánik elmélete. Budapest: Replika. 40./2000. 06.
Krémér B. (2003). Szösszenet – az erőszakos mozgalomról és a mozgalmár erőszakosságáról http://www.esely.org/kiadvanyok/2003_6/KREMER.pdf Letöltve: 2015. 02. 20.

Módszertani ajánlások a szexuális erőszak áldozataival foglalkozó szakemberek számára Írta: Betlen Anna Pap Enikő Szerkesztette: Balogh Lídia Sáfrány Réka Keret Koalíció, 2012 <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/keret-modszertani-ajanlasok-2012.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

Nagy H. (2005). Holtomiglan? A családon belüli erőszak. Homonnai és Társa Kiadó: Budapest. <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=54> Letöltve: 2015. 02. 23.

NANE Egyesület – PATENT Egyesület: Rendszerbe zárva. Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon? Budapest, 2009.
NANE Egyesület – PATENT Egyesület: Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre. Budapest, 2012.

NANE Egyesület & PATENT Egyesület (2012). Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre. Budapest: Tűzhely Füzetek. http://www.sorsunkjovonk.hu/modszertani_utmutato.pdf Letöltve: 2015. 02. 20.

NANE Egyesület (2006). Miért marad??? Feleség- és gyerekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára. Budapest <http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/miertmarad/miertmarad.pdf> Letöltve: 2015. 02. 20.

NANE Egyesület Miért marad??? Feleség- és gyerekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk? Kézikönyv segítő foglalkozású szakemberek számára. Budapest, 2006. <http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/miertmarad/miertmarad.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

NANE Egyesület: Miért marad? A partnerkapcsolati erőszak felismerése, az áldozatok hatékony segítése. 2006, 2015.

Perge Bertalanné: Családon belüli erőszak <http://www.bunmegelozes.eu/pdf/kodex7.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

Spronz Júlia-Wirth Judit: A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása: Egy kísérleti program tapasztalata és eredményei. Budapest, 2006, NANE Egyesület – Habeas Corpus Munkacsoport.

Szabó A. (2013). Családi (v)iszonyok. A családon belüli erőszak önálló büntetőjogi törvényi tényállásának dilemmái. <http://dieip.hu/wp-content/uploads/2013-2-19.pdf> Letöltve: 2015. 02. 20.

Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre NANE Egyesület — PATENT Egyesület Budapest, 2012 <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/mu-fulltext.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

Szász A. (2001). A bántalmazott nők életét, érdekeit védelmező szervezetek (In: Esély 2001. 3. p.106-118.) http://www.esely.org/kiadvanyok/2001_3/SZASZ.pdf Letöltve: 2015. 02. 20.

Szász Anna: A bántalmazott nők életét, érdekeit védelmező szervezetek Esély, 2001/3
Szexuális erőszak információk áldozatoknak, túlélőknek és segítőiknek Összeállította: Horváth Éva <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/szexualis-eroszak-informaciok-aldozatoknak-tuleloknek-es-segitoiknek.pdf> Letöltve: 2015. 10. 08.

Szil Péter: Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? A családon belüli erőszak: a férfiak felelőssége. Budapest, 2005, Habeas Corpus Munkacsoport

Szöllősi G. (2003): A gyermekvédelmi probléma, mint társadalmi konstrukció. Esély, 2003. évi 2. szám 75-95.o.

Szöllősi G. (2005). A családon belüli erőszak differenciáltsága. Különbségek a nevek, a felfogások és a helyzetek szintjén (pp. 65-86). In: Családi iszonyok. [Szerk.] Virág György. Budapest: KJK-Kerszöv

Szöllősi G. (2005): A családon belüli erőszak differenciáltsága – Különbségek a nevek, felfogások és a helyzetek szintjén. In: Családi iszonyok. A családi erőszak kriminológiai vizsgálata. (szerk.: Virág György) Budapest, KJK-Kerszöv - Országos Kriminológiai Intézet, 2005., 65-85.o.

Szöllősi, G. (2012): A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai. Miskolc, Z-Print

Tamási E. A családon belüli erőszakról – csendesebb, szentségtörő módon – Esély 2003/3 (111.-121. oldal) <file:///C:/Users/eszter.rajnai86/Downloads/tamasi.pdf> Letöltve: 2015. 02. 20.

Tóth Olga: Erőszak a családban. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok, 12. 1999.

Virág György-Tamási Erzsébet: A családon belüli erőszakról. Ügyészek Lapja, 2004/1.sz. 5-22.o

